

Pervot arkistot ja kaapit. Tutkimusaineistojen toisinajattelemisesta

Pia Livia Hekanaho, Tuula Juvonen, Matti Savolainen ja Annamari Vänskä

Teksti on saanut inspiraationsa Joensuussa 14. - 15.12.2007 pidettyjen kolmansien kulttuurintutkimuksen päivien paneelikeskustelusta Pervotutkimus nyt: kontekstit ja aineistot, johon kirjoittajat osallistuivat. Siinä käsitellään pervotutkimuksen aineistoja, niiden lukemista ja kaapittamista, sekä queer-tutkimuksen ajankohtaisia haasteita.

Tutkijan arkistot

Tuula Juvonen: Suomessakin luennoinut kulttuurintutkija Judith Halberstam on painottanut sitä, että tutkimustulosten kannalta sillä on kovastikin väliä, millaisen aineiston, tai kuten hänellä on tapana sanoa, arkiston varassa tutkija tekee työtään. Millaisia ovat teidän pervoarkistonne?

Pia Livia Hekanaho: Pengon jatkuvasti pahamaineista klassikkokaanonina, joka tarjoaa loputtomiin toisinlukemisen mahdollisuuksia ja vaatii tulla lähestytyksi uusien tutkimuskysymyksin. Otan vakavasti Freudin ja Lacanin, luen tutkijan silmin kuolleita valkoisia miehiä kuten Chauceria, Shakespearea ja Thomas Mannia sekä ahmin miltei poikkeuksetta huonona kirjallisuutena pidettyjä oopperalibrettoja. Häpeämättä. Pidän äärimmäisen tärkeänä, että eri disipliinien sisällä kanonisen aseman saaneisiin

teoksiin suunnataan jatkuvasti pervoja katseita ja että klassikoita opetetaan niille uusia kysymyksiä esittäen, uudesti kontekstualisoiden. Tärkeää ei ole ainoastaan aineiston laajentaminen ei-kanonisen materiaalin tai Halberstamin termin pervoarkistojen pariin. Molempia otteita ja painotuksia tarvitaan.

Matti Savolainen: Kirjallisuudentutkimuksessa länsimaisen modernismin pervo juonne on tunnustettu jo pitkään. Kiinnostavia lisiä valkoiseen kaanoniin tulee vaikkapa Pauline Hopkinsin ja Langston Hughesin kautta. James Joycen *Dublinilaiskertomuksista* löytyy pervouttavia mahdollisuuksia, samoin T.S. Eliotin *Autiosta maasta*, ja epäilemättä joku työstää näitä mahdollisuuksia parastai-kaa. Toisaalta tietyt kirjallisuuden lajityypit kuten goottilainen romaani ja sen jälkikasvu tarjoavat sellaisenaan materiaalia heteronormatiivisuuden problematisoimiseen. Kiinnostavaa onkin juuri huojunta ja ambivalenssi eri lukutapojen välillä. Siis tulkinnallinen umpikuja, dekonstruktiivista terminologiaa käyttäkseni.

Annamari Vänskä: Tuo ambivalenssi on kiinnostava ja sitä minäkin olen hyödyntänyt valtavirtaan kuuluvien visuaalisten esitysten kautta muun muassa omassa väitöskirjas-

SQS
02/08

58

Pervo/
peruutus/
peili: raportit

Hekanaho,
Juvonen,
Savolainen,
Vänskä

sani (2006). Voisi sanoa, että suomalaisessa taidehistoriassa on siirrytty 1980-luvun voimakkaasta naistutkimuksellisesta lähestymistavasta suoraan taidehistorian ja muun visuaalisen kulttuurin heteronormatiivisuutta purkavaan tutkimukseen. Vaikka taidehistoriaa pervoutetaan Nimien kautta (ks. esim. Kalha 2004, 2005 ja Tihinen 2008), olen omassa työssäni analysoinut visuaalisen kentän heteronormatiivisuutta paljolti anonyymin kuvaston - mainonnan, muotikuvastojen, televisiosarjojen - kautta. Myös suomalaisen nykytaiteen kenttä on pervotutkimuksen kannalta runsas.

TJ: Aikalaistutkimusta tehtäessä tutkija voi kohtuullisen helposti poimia itse oman aineistonsa lehdistä, kirjoista, televisio-ohjelmista tai internetistä, tai haastatella tai havainnoida mieleisiään ihmisiä. Minun arkistoni, menneisyyteen suuntautuvan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tekijänä, ovat olleet myös konkreettiset arkistot eli ne julkiset muisti-instituutiot, jotka tallentavat ei-heteroseksuaalisten ihmisten elämää. Näitä ovat nykyisin esimerkiksi SKS:n kansanrunousarkisto, jonka homoseksuaalisuus-kyselyä (1993) täydentävät tuoreemman Uusi hääperinne -keruun aineistot (2002). Työväen arkistosta löytyvät nykyisin valtakunnallisen Setan paperit ja jatkuvasti karttavat Näkymättömästä näkyväksi -muistitietokeruun aineistot (2005), ja Työväen keskusmuseoon on kertynyt vuodesta 2002 lähtien kirjava kokoelma aineistoja, mm. Raini Vallinharjun lahjoittamat 131 päiväkirjaa vuosilta 1981 - 2001. Tampereella toimiva Yhteiskunnallinen tietoarkisto (FSD) puolestaan tallentaa edelleen uusiokäyttöön tutkijoiden sähköisiä tutkimusaineistoja, myös homo- ja

biseksuaalisuuteen liittyen. Mutta perinteisten arkistointeistojen rinnalla olen esimerkiksi väitöskirjassani *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia* (2002) lukenut myös populaarikulttuurin tekstejä: skandaalilehtiä, pornolehtiä ja elokuvia löytääkseni jälkiä siitä, millaisilla diskursseilla homoseksuaalisuutta on rakennettu.

AMV: Kuinka valita relevantit aineistot suuresta aikalaisaineiston massasta? Samalla kun analysoi nykyhetkeä, muokkaa väistämättä tulevaisuuden arkistoja nostamalla esille tärkeiksi kokemiaan asioita. Aikalaistutkimuksen kiinnostavuus piilee siinä, että se tekee näkyväksi tiedon epävarmuuden: vasta tulevaisuus näyttää, kuinka olennaisia kysymyksiä on onnistunut esittämään.

Aineistojen lukeminen

PLH: Ymmärrän Halberstamin ajatuksen arkistoista niin, että pervotutkijan tehtäviin kuuluu kyseenalaistaa se, keiden äänet tulevat kuulluiksi ja muistiinmerkityiksi ja keiden diskurssit saavat niin hegemonisen aseman, että niitä jo aletaan nimittää totuudeksi. Itse ajattelen silti, että arkistoakin ratkaisevampaa on se, miten tutkija aineistonsa kohtaa. Luen tekstiä kuin tekstiä juuri poissaolojen, aukkojen, vaikenemisten ja vaijentamisten näkökulmasta. Kyselen tekstiltä siitä, mille se vaikuttaa olevan sokea ja mistä se puhuu ohimennen tai hiljaisuuskin, kuten vaikkapa rodullistamisesta ja etnisestä tai uskonnollisesta toiseudesta. Nimitän pervoksi sitä metodisten valintojen kokonaisuutta, jonka avulla erittelen teosten valtasuhteen, vaikenemisten ja luonnollistumien liikettä.

SQS
02/08

59

Pervo/
peruutus/
peili: raportit

Hekanaho,
Juvonen,
Savolainen,
Vänskä

MS: Puhe poissaoloista, aukoista, vaikenemisistä ja vai-entamisista pervotutkijan mielenkiinnon kohteina tuo kirjallisuuden- ja kulttuurintutkijan mieleen symptomaattisen lukemisen, jossa teksti oireilee jostakin, mikä ei siitä suoraan näy. Uusmarxilaisessa perinteessä vallitseva ideologia, tässä tapauksessa vaikkapa heteronormatiivisuus tai valkoisuus rodullisuuden määrittäjänä, luonnollistuu ja tekeytyy näkymättömäksi.

PLH: En usko, että oireluentaa tarvitsee välttää sen paremmin kuin kaapin tieto-oppiakaan: kummallekin on edelleen tarvetta, eikä esimerkiksi Eve Kosofsky Sedgwickin (1997) hahmottelema korjaava lukeminen ole mahdollista ilman vaihtelevia suhteita näihin kriittisiin lähestymistapoihin. Pikemminkin näkisin nämä lähestymistavat vuorovaikutuksessa keskenään enkä toisensa korvaavina tai poissulkevinä. Toisaalta mahdollisuus tehdä korjaavaa luentaa edellyttää nähdäkseni sitä, että taustalla on monien kriittisten lukutapojen ja myös kaapin esiinlukemisen perinne.

AMV: Olen samaa mieltä. Pidän tärkeänä erilaisten vasta-arkistojen rakentamista joista todennäköisesti muodostuu lopulta kanonisoituja, siis virallisia, arkistoja samoin kuin on tärkeää muistaa, että lesbo- ja homohistorian tuottamalla tiedolla ja sen tuntemuksella, ns. queer-kompetenssilla, on keskeinen merkitys aineistojen pervouttamisessa. Kompetenssi auttaa tuomaan esille ymmärryksen kentän sokeita pisteitä. Tälle paranoidiseksi nimetylle tutkimusotteellehan Sedgwick tarjoaa vaihtoehdoksi korjaavaa lukemista.

Queer-tutkimuksen suola on juuri siinä, että se tähtää heteronormatiivisen tottumuksen kaavan hajottamiseen ja siten näkyvyyden - siis ymmärrettävyyden - kentän laajentamiseen. Painotan pyrkimystä osoittaa, että myös normaalius on aina sopimuksenvaraista ja siten poliittinenkin valinta. Mutta mitä sitten on täydellinen sokeus tai tietämättömyys?

TJ: Ainakin se, mikä on jätetty arkistoimatta tai tuhottu sieltä, jää meiltä ikuisiksi ajoiksi tietämättä. Silloin parhaimmatkaan lukemisen tavat eivät voi kertoa meille kuin sen, että jotain jää lopullisesti uupumaan. Mutta silloin kun käytössä on jotain aineistoja, on tietysti tärkeää osata puhutella niitä niin, että ne saadaan puhumaan pervoa.

PLH: Niin hauska kuin ilmaus onkin, vierastan sitä paristakin syystä. Yhtäältä se voi luoda illuusion yhtenäisestä queer-tutkimuksen kentästä, joka jakaa yhden (keskeisen?) tehtävän. Toisaalta ajatus pervon puhumisesta konstruoi helposti yhden pervokielen omine oikeakielisyyssääntöineen? En väitä, että Tuulan kysymys tekisi näin, mutta tietty monoliittisuuden ja pervonormatiivisuuden vaara muotoilussa minusta piilee. Kuinka muuttuvaa, kontekstisidonnaista ja ennakoimatonta tekstien, aineistojen ja arkistojen pervous on? Pervous lienee aina myös tutkijalle jotain vierasta, haastavaa ja vaikeasti omankin ajattelun verkostoihin sovitettavissa olevaa, jolloin ajatus pervojen äänien esiin lypsämisestä valitusta arkistosta mutkistuu ratkaisevasti. Pervoutuessaan aineisto tuskin päästää tutkijaansaakaan helpolla vaan muovaa uusiksi tutkijan odotuksia, lähtökohtia ja käsitteistöä.

AMV: Pervous pakenee. Kysymys, miten aineisto puhuu pervoa, ei tässä yhteydessä kai tarkoita, että olisi olemassa jokin erityinen pervokieli? Toki myönnän, ettei pervotutkimus voi olla vapaa erilaisista kategorisoinneista ja rajauksista. Onhan meilläkin jo omat kanonisoidut opinkappaleemme: Foucault, Butler, Sedgwick jne. Myös pervotutkimuksessa tapahtuu väistämättä stagnaatiota, varsinkin mitä enemmän se institutionalisoituu. Aineisto puhuu kai pervoa silloin, kun tutkija lähestyy sitä queerluennan keinoin. Näkisin, että pervoluennan päämääränä on sedgwickiläisittäin tiedon performatiivisuuden osoittaminen. Huomio on mielestäni keskeinen, sillä usein pervotutkijan ongelmaksi tieteen kentällä muodostuu se, että luentaa pidetään tutkijan *henkilökohtaisena* luentana. Sen ajatellaan kertovan ennen muuta luennan tekijän henkilökohtaisesta tai yksityisestä persoonasta. Näin ei tietenkään ole, tieto kun harvemmin on luonteeltaan yksityistä. Sen minkä pervoluenta ehdottomasti tekee näkyväksi onkin juuri raja, jonka oletetaan vallitsevan yksityisen ja julkisen (tiedon) välillä.

MS: Te puhutte tuossa edellä heteronormatiivisen hegeemonian outouttamisesta ja siitä miten aineistot saadaan puhumaan pervoa. Haluaisin vielä viedä keskusteluamme yhteen erityiseen kontekstiin, kansallisen rakentamisen alueelle. Kuten tiedämme, kaunokirjallisuus on toistuvasti saanut toimia kansakunnan suurten kertomusten rakentajana ja vakauttajana, ja tässä prosessissa toiminnan keskiössä ovat olleet miehet, joita monesti yhdistää voimakas homososiaalinen side ja jotka käyvät kamppailua luonnonvoimia ja järjestäytyneen yhteiskunnan vaateita

vastaan. Tästähän on kyse vaikkapa *Seitsemässä veljessä*. Yhdysvaltain klassisessa kaanonissa kansallinen kertomus saa erityispiirteen, jossa homososiaalinen side vallitsee kahden etniseltä tai rodulliselta taustaltaan erilaisen miehen välillä - löydämme asetelman eri muunnoksina niin Herman Melvillen *Valkoisesta valaasta* kuin Mark Twainin *Huckleberry Finnin seikkailuista*.

Kanadan englanninkielisessä kirjallisuudessa tämä maskulinistinen ja homososiaalinen side näyttäisi menevän sedgwickläisen triangelin muotoon. Tutkimuksessa *Here is Queer* (1999) Peter Dickinson esittää, kuinka kanadalaisuutta on konstruoitu kolmiomaisen henkilöasetelman kautta, esimerkkeinä vaikkapa John Richardsonin *Wacousta* (1832) ja Sinclair Rossin *As for Me and My House* (1941). Pervoteoretisoinnin ja -politiikan kannalta paradoksi on siinä, että miesten väliset homososiaaliset/homoeroottiset siteet eivät automaattisesti ole kumouksellisia tai vastahegemonisia. Kuten Eve Kosofsky Sedgwick toteaa, miesten hallitsemassa yhteiskunnassa vallitsee erityinen suhde homososiaalisten siteiden ja patriarkaalisen vallan välillä. Ylimalkaan Dickinson ihmettelee kanadalaisessa kulttuurissa sitä hiljaisuutta, jolla kansallisuuden ja (homo)seksuaalisuuden yhteenlinkittymistä väistetään tai ylevöitetään joksikin muuksi. Ja Kanadan ranskankielisessä kirjallisuudessa samoin kuin quebeciläisessä feminismissä on vahva lesbinen panos, joka edelleen monimutkaistaa kokonaistilannetta. Eli Annamaria mukaellen: tutkija ei tuota vain henkilökohtaisia totuuksia vaan esimerkiksi suurten kansallisten kertomusten purkamisen tuo esiin jotain yleisempää tietoa, tai ehkä vielä olennaisempaa

SQS
02/08

61

Pervo/
peruutus/
peili: raportit

Hekanaho,
Juvonen,
Savolainen,
Vänskä

on osoittaa luonnollisina ja oikeina pidettyjen tiedon tuottamisen tapojen sijoittuneisuus, toisin sanoen, niiden poliittis-ideologiset sidokset.

Kaappi

PLH: Työssäni painopiste ei ole siinä, *mitä* tutkitaan vaan *miten* ja millä tavoin kontekstualisoimalla tutkimuskohdetta lähestytään ja miten tutkija toimintaansa ja lähtökohtiaan reflektoi. Kiinnostavaa tutkimusta voi siten syntyä vaikka kohteena olisi puhelinluettelo, mutta vastaavasti aineiston mediaseksikkyyks ei suinkaan tuota itsestään selvästi innovatiivista tutkimusta. Tämä taitaa olla aika tyypillisesti tekstintutkijan puhetta, sillä tekstintutkimukseenhan minun intressini ovat aina liittyneet, onpa kontekstina ollut kirjallisuudentutkimus tai antiikin tekstit ja eksegetiikka. Jälkimmäisistä tulee ajatus tekstikorpuksen rajallisuudesta: tutkimuksen tehtävänä on asettaa tekstit jatkuvasti uusiin konteksteihin ja uudenlaisiin keskusteluihin myös keskenään. Toisaalta molemmissa viimeksi mainituissa oppialoissa on koko ajan läsnä tietoisuus korpuksen aukkoisuudesta ja siitä, kuinka satunnaista usein on, mitä aineistosta on säilynyt ja mitä taas kadonnut.

TJ: Minua kiinnostaa muisti-instituutioiden yhteydessä juuri tuo aineistojen katoaminen. Arkistokäytäntöjä tarkastellessa on ilmeistä, että lahjoittajat voivat ensinnäkin itse sensuroida lahjoituksistaan pois heteronormia haastavia aineistoja, jolloin tutkijan tehtäväksi jää aukkoisten

aineistojen työläs tulkitseminen. Toisinaan taas vainajan sukulaiset voivat asettaa tekemilleen lahjoituksille ankaria salassapitoehtoja. Arkistonhoitajat puolestaan voivat jatkaa kaapittamista edelleen sillä, että he jättävät hienotunteisesti mainitsematta kokoelmien yhteydessä, että kyseinen henkilö eli vuosikymmeniä parisuhteessa toisen samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa - vaikka vain viikonkin kestänyt avioliitto mainittaisiin aina taustatiedoissa. Arkistonhoitajat voivat myös jättää järjestämättä, yksilöimättä tai luetteloimatta arkaluontoisena pitämiään aineistoja, jolloin ne näkyvät katalogeissa työlään oloisesti vain vaikkapa sekalaisina kirjeinä. Toisinaan arkistonhoitajat myös seulovat talletettuja aineistoja sellaisella tavalla, että ei-normatiiviselle tutkimukselle keskeistä aineistoa tuhoutuu peruuttamattomasti. Tämä osoittaa, miten arkistokäytäntöjen yhteydessä kaapin logiikka, eli tietämättömyyksien systemaattinen rakentaminen, voi esiintyä monin eri tavoin.

PLH: Kaappia ilmenee siis ainakin kahta lajia: tarkoituksellista siistimistä ja aineiston kummallisuuksien piilottamisen käytäntöjä sekä toisaalta taas tahatonta kaapittamista, kun aineiston käsittelijän pervokompetenssi on olematon. Itse en samasta ajatusta pervokompetenssista nostalgiseen *gay sensibility* -käsitteeseen, vaan nähdäkseni niiden taustalla vaikuttavat hyvin erilaiset tieto- ja subjektiiviset. Vaikka Matti arvostelikin pervotutkimuksen kaappikeskeisyyttä ja epäili kaapin merkityksellisyyttä nykyajassa, väittäisin, että kaapin historia ja kaapittavat prosessit ovat yllättävän voimakkaasti läsnä edelleen. Kaappi tieto-oppeineen vaatii edelleen dekonstruoimista,

SQS
02/08

62

Pervo/
peruutus/
peili: raportit

Hekanaho,
Juvonen,
Savolainen,
Vänskä

koska kaapittavat rakenteet muuttuvat ajassa ja paikassa nekin ja ovat tehokkaimmillaan hyvin näkymättömiä. On hyvin vaikea purkaa kaappia, jota kukaan ei välttämättä edes huomaa eikä tunnista tai osaa nimetä kaapiksi. Kenties kaappi muistuttaa käsitteenä rotua: tiedämme, ettei ole tieteellisiä perusteluita ihmisten luokitteluksi eri rotuihin.

TJ: Tai sukupuoliin!

AMV: Ja seksuaalisuuksiin!

PLH: Aivan, mutta siitä huolimatta rodullistavat rakenteet ja prosessit muovaavat tavattoman keskeisesti todellisuuttamme. Luulen, että jos tuijotamme vain dekriminolisointiin tai populaarimedian homorepresentaatioihin ja uskomme elävämme kaapinjälkeisessä maailmassa, emme ymmärrä ottaa huomioon kaapittavien prosessien monimuotoisuutta ja kietoutumista kaikkeen tiedontuotamiseen. Tässä mielessä Sedgwickin *Epistemology of the Closet* -klassikossaan (1990) esittämät oivallukset kaapista tieto-opillisena rakenteena ovat nähdäkseni yhä ohittamattomia ja ajankohtaisia. Olen paatunut konservatiivi ja unelmoin jopa Sedgwickin klassikon suomentamisesta.

MS: Pari huomautusta tuohon tieto-opilliseen kaappikeskusteluun queer-tutkimuksen yhtenä perustavaa laatua olevana työkaluna. Ensinnäkin kaappi on mielestäni hyvin yksilö- ja minäpainotteinen käsite ja voin ymmärtää sen painoarvon erityisesti Yhdysvaltain kontekstissa: amerikkalaisuuden eetos on aina painottanut yksilöä oman

onnensa seppänä maan pioneeriajoista lähtien. Kaappi-ajattelussa on ajateltava myös niitä, *joille* kaapista ulostullut tulee ulos, eli on kysyttävä, jatkavatko he edelleen kaapin hiljaisuutta. Missä kaappipuheen ketjuuntumisen vaiheessa sen rikkomisen käy tarpeettomaksi? Toiseksi on huomattava, että kaapittuminen on monesti kulttuurisesti ja historiallisesti spesifiä. Tätä tarkoitin viitatessani ajatukseen kaapista ulostulon välttämättömyydestä modernin identiteetin ehtona. Marlon B. Ross on vakuuttavasti esittänyt, että Pohjois-Amerikassa ja Euroopassa homoseksuaalin ja homoseksuaalisen tietoisuuden synty paikantuu erityisesti urbaaneihin ylä- ja keskiluokkaihin, etupäässä valkoisiin miehiin. Kaapista ulostuleminen on näyttäytynyt edistyksenä ja kehityksenä, ikään kuin valistuksen perua olevana emansipaationa, ja ne jotka eivät ole tulleet ulos, ovat jälkijunassa tai jääneet jotenkin seksuaaliteetin kolmanteen maailmaan. Ross esittää käsityksensä, että afrikkalaisamerikkalaisessa yhteisössä ulostuleminen ei ehkä olekaan ollut yhtä käänteentekevä tapahtuman kuin mitä hegemoninen valkoinen teoria edellyttää, esimerkiksi Harlemin renessanssin kirjailijoille kysymys ei näytä olleen keskeinen. Voisi otaksua, että teatteri työpaikkana on senlaatuinen, että siinä kysymys työntekijöiden seksuaalisuudesta ei ole päivänpolttava kysymys. Tai verrattuna vaikkapa armeijaan työpaikkana ero on huomattava.

PLH: Pidän Matin tarkennuksia kaapin spesifyydestä ja kontekstuaalisuudesta tosi tarpeellisina. Toisaalta kaappi on hyvin ristiriitainen ja jatkuvasti muotoaan muuttava käsite: Matti otti esille teatterin toimintaympäristönä, jossa on perinteisesti ollut tilaa monenlaisille haluille ja seksu-

SQS
02/08

63

Pervo/
peruutus/
peili: raportit

Hekanaho,
Juvonen,
Savolainen,
Vänskä

aalisuuksille. Minua kiinnostaa se, kuinka samanaikaisesti teatterille rinnakkaiset esittävät taiteet kuten ooppera ja klassinen musiikki toimintakulttuureina ovat yhä kaapin eetoksen leimaamia. Huolimatta siitä, että esimerkiksi ooppera taidemuotona on usein julistettu taidemuodoista pervoimmaksi, muusikot ja laulajatähdet pysyvät visusti kaapissa. (Hekanaho 2008.)

AMV: Vaikka pidän *Matin* pointtia tärkeänä, en usko, että kaapin käsitteen pohtiminen eri konteksteissa olisi edelleenkaan epäajankohtaista. Itse asiassa päinvastoin. Tosin kaapin konteksti muuttunee: yhtäältä se tulee olemaan entistä tärkeämpi käsite queer-teorian sisällä, sillä nyt tapahtuva normalisaatiotendenssi saattaa sulkea kaappiin sellaiset pervot seksuaalisten käytäntöjen muodot, jotka eivät sovi hegemoniseen käsitykseen kunniallisesta ei-heteroseksuaalisuudesta. Samalla kaappi sellaisena, kuin sen olemme tähänkin asti tunteneet, on edelleen tärkeä, kun Itä-Euroopan maat tulevat keskeisemmiksi toimijoiksi EU:ssa. Esimerkiksi vuoden 2008 Eurovision laulukilpailuissa Belgradissa EBU:n pomo Svante Stockselius ja Serbian television johtaja Sandra Susa jakoivat lehdistölle tiedotteen, jossa toivottiin muun muassa, etteivät Euroviisujen toimittajat käyttäydy homosti (ks. Vänskä 2007, 72). Vaikka toiveella pyrittiinkin estämään homoihin kohdistuvaa väkivaltaa, joka Serbiassa on vielä arkipäivää, ei lausuntoa voi olla pohtimatta suhteessa kaapittamiseen vaihtamisen mielessä.

TJ: Minulle yhteiskuntatieteilijänä kaappi säilyy käytökelpoisena käsitteenä kuvaamaan ennen kaikkea niitä eri tapoja, joilla tietämättömyyttä tuotetaan. Omissa tutkimuksissani minua on kiinnostanut se, miten erilaisiin ammattikäytäntöihin on pesiytynyt hyväksytyinä pidettyjä tapoja, joilla kuitenkin rutiininomaisesti tuotetaan vinoutuneesti heteronormatiivista tietoa, varsinkin ylläpitämällä sitkeästi tietämättömyyttä ei-heteronormatiivista vaihtoehtoista. Mutta silloin, jos tutkimus etsiytyy hakemaan vastauksia aivan toisenlaisiin kysymyksiin, tarvitsisimme ehkä laajempaa sanavarastoa?

MS: Pervotutkijan luonnolliseen työkalupakkiin tulisi kuulua ajatus intersektionaalisuudesta, eri määrittäjien samanaikaisesta yhteispestä. Haluaisin painotta lisäksi eräänlaisen historiallisen tietoisuuden välttämättömyyttä, käsitystä aineistojen historiallisesta sijoittuneisuudesta ja niiden suodattumisesta ja suodattumisen ehdoista ennen kuin ne ovat nykypäivän tutkijan käytettävissä. Antiikin kreikkalaisesta kulttuurista ja yhteiskunnasta meillä on suhteellisen runsaasti materiaalia, mutta sielläkin seksuaalisen halun ja ajattelun kummajaisia on siloteltu, vaikka niitä ei ole kokonaan voitukaan väistää. Lasse Kekin tutkimuksen *From Gay to Queer* (2003) yksi vahvuus on juuri siinä, että vaikka sen kohteena on 1900-luvun jälkipuoliskon amerikkalainen kirjallisuus ja teatteri, se *historiallistaa* nämä Christopher Marlowen renessanssinäytelmän kautta. Lisäksi on kiinnostavaa huomata, miten eurooppalainen ja länsimainen kolonisaatio ja sitä myötäilevä tiedon tuotanto on pyrkinyt poistamaan normatiivisen sukupuolijärjestelmän ylitykset sekä palauttamaan

kolonisoidut hegemonisen sukupuolijärjestelmän piiriin. Yksi esimerkki tästä on Pohjois-Amerikan alkuperäiskansoilla esiintyvä kaksihenkisyys (*two-spirited*), mies- ja naissukupuolen ylittäjät, joista ranskalaiset valloittajat käyttivät myös nimitystä *berdaches*. Lähetysaarnaat ja yleinen mielipide vaikuttivat siihen, että 1900-luvun alkupuolelle tultaessa kaksihenkiset olivat lähestulkoon kadonneet jäljettömiin. Samalla tavoin brittikolonisoijat pyrkivät Intiassa hävittämään kolmannen sukupuolen edustajat eli *hijrat* (kirjoitustapoja on useita), joilla oli ja on edelleenkin tietty epävirallinen asema uskonnollisissa ja avioliittoon liittyvissä rituaaleissa. Pohjois-Amerikan kaksihenkiset ja Intian hijrat ovat yksittäisiä esimerkkejä, mutta tärkeitä siinä mielessä, että ne osaltaan epävakauttavat hegemonisia käsityksiä ylihistoriallisista ja universaaleista, oikeista seksuaalisen käyttäytymisen muodoista.

Mitä seuraavaksi?

TJ: Millaisena te näette pervotutkimuksen tulevaisuuden?

PLH: Pervotutkimuksessa on nähdäkseni kyseessä monessa mielessä poliittinen ja hegemoniakriittinen tutkimus, jonka asema tiedekentälläkin on vielä haavoittuvainen. Voisiko kysymystä pervotutkijuudesta lähestyäkin suunnasta, jossa kohteen tai tutkimuskysymysten outous ei nousisikaan määrittelymään pervotutkimusta ja -tutkijuutta? Ajattelen pervotutkijuutta tutkijan toimintana pervossa tilanteessa monenlaisten historiallisten ja tämänhetkisten vaatimusten, perinteiden, odotusten, edellytysten ja kieltojen

ristipaineessa toimimisena, jossa tutkija on tietoinen erilaisten vaikenemisten, poissaolojen ja näkymättömyyksien strategisesta merkityksestä ja kirjoittaa tutkimuksessaan näkyviin tätä muuten vaietuksi ja näkymättömäksi jäävää.

AMV: Judith Halberstam (2002) on huomauttanut, että queer-teoria on pyhitetty ruumiin ja sen nautintojen epäluonnollistamiseen. Tämä on varmasti aineistotasolla totta, mutta peräänkuulutan kaappikeskusteluun kolmannenkin ulottuvuuden huomioimista: itse oppiaineiden pervouttamista. Ei riitä, että dekonstruoin aineistoja, kaapin tietoteoriaa ja tuomme näkyväksi kulttuurissa vallitsevaa heteroseksuaalisuuden julkilausumatonta itsestäänselvyyttä tai luonnollisuutta. On politisoiduttava myös institutionaalisemmalla tasolla ja pervoutettava akateemiset paikat, joissa kaapin päälle asetettuja opinkappaleita opetetaan heteronormatiivisuutta juurikaan kyseenalaistamatta. Kun queer-tutkimus on tähän saakka keskittänyt voimavaransa kaapin purkamiseen aineistojen näkökulmasta, nyt kaappia voisi alkaa lähestyä oppiaineiden näkökulmasta. Tulisi puhua äänekkäämmin niistä tavoista, joilla oppiaineet piirtävät rajaa sisällä ja ulkona olemisen sekä julkisen ja yksityisen tiedon, jopa olennaisen ja marginaalisen tiedon, välille.

Vaikuttaa siltä, että usein pervotutkimus aineistoiheen ja näkökulmineen katoaa/unohdetaan oppiaineissa sillä hetkellä, jolla sitä tehnyt tutkija poistuu oppiaineesta. Pitäisikö pohtia, miten pervotutkimuksellisia näkökulmia saataisiin vakiinnutettua oppiaineisiin. Olisiko vaadittava läpäisytekniikka?

SQS
02/08

65

Pervo/
peruutus/
peili: raportit

Hekanaho,
Juvonen,
Savolainen,
Vänskä

TJ: Tai pohdittava myös sitä, miten heteronormatiivinen vallankäyttö toimii muissakin institutionaalisissa käytännöissä. Esimerkiksi se, mitä julkiset muisti-instituutiot pitävät tärkeänä ja muistiin merkitsemisen arvoisena, raa-
mittuu edelleen kyseenalaistamattomasti heteronormatiivisen elämänkulun mukaan. Ihmiset avioituvat, saavat lapsia, eroavat, leskeytyvät, avioituvat uudelleen, kuolevat ja jättävät perintöjä sukulaisilleen, ja nämä elämän käänneet tallennetaan virallisiin arkistoihin hyvinkin huolellisesti. Tai sitten viranomaisia kiinnostavat rajusti heteronormista poikkeavat elämät; sairaista ja rikollisista kyllä löytyy tarvittaessa erilaisia kontrolliasiakirjoja. Mutta millaisia jälkiä jättää arkistoihin sellainen tavallinen elämä, joka ei kulje heteronormin mukaisesti, kun mikään virallinen taho ei ole velvoitettu tallentamaan jälkiä ei-heteroseksuaalisista verkostoista, ystävyys- tai rakkaussuhteista tai niiden päättymisestä? Eli minulle on edelleen tärkeää heteronormatiivisen hegemonian näkyväksi tekeminen, sen outouttaminen ja sitä kautta sen kyseenalaistaminen - sekin työ on monin paikoin vasta alkamassa!

PLH: Uskon, että queer-tutkimuksella on paljon tarjottavaa mitä moninaisimpien normien, normaaliuksien ja outouksien rakentumisen analysoimiseen. Itse pidän huolestuttavana tulevaisuudenkuvana tiettyä pervojen lähestymistapojen joukon luonnollistumista ja luutumista, joka kenties alkaa jo näkyä esimerkiksi heteronormatiivisuus-käsitteen käytön itsestäänselvytyksessä ja automatisoitumisessa. Luulen, että pervotutkijan haasteena voisi jatkossa olla hyvin monenlaisten hegemoniasuhteiden ja vaientamisen tai toissijaiseksi tekemisen käytäntöjen

analysoiminen. Olisi hyvä laajentaa johdonmukaisesti aluetta, jota lähestymme valtasuhteita, vaikenemisiä ja vaientamisia pervometodologisesti perkaamalla. Meidän on aika miettiä, millaisia uusia kysymisen ja tietämisen tapoja saamme aikaan, kun suuntaamme seksuaalisuuskategorioiden analysoimiseen käyttämämme outouttamisen keinot monien muidenkin hegemoniasuhteiden analysoimiseen ja haastamiseen. En lainkaan väheksy sukupuoli- ja seksuaalisuuskategorioiden dekonstruoinnin tärkeyttä, mutta lienee aika tutkailla laajemmin, millaisten valta- ja merkityssuhteiden osina ne vaikuttavat. Kaipaamme uudestifokusoimisen aloitteita pervotutkimuksen kentälle.

AMV: Tästä olen yhtä mieltä. Oppiaineiden sisällä keskustelua ei usein ole mahdollista käydä, sillä keskiöstä on vaikea nähdä näkyvyyden ja ymmärrettävyyden kentän rajan tuolle puolen. En haluaisi maalata piruja seinille, mutta pelkään, että tiukentunut yliopistopolitiikka pyrkii karsimaan kaiken marginaalisena pidetyn tutkimuksen ja kääntyy turvallisen tradition puoleen. Siinä ei pervotutkimus juhli.

MS: Minua taas kiinnostaa päästä erilleen kaapin klaustrofobisesta kuvastosta avarammille vesille ja tällöin tulemme esimerkiksi kysymykseen erilaisista rajoista ja rajanylityksistä. Tässä mielessä Gloria Anzaldúan *Borderlands/La Frontera* (1987) on ollut ensiarvoisen tärkeä keskustelunavaaja. Maantieteellisistä ja poliittisista rajoista puhuttaessa on ehdottoman välttämätöntä ottaa huomioon *taloudelliset* tekijät, ja tämä näkökohta on voimakkaasti mukana kun Anzaldúa teoretisoi Meksikon ja Yhdysval-

tain välistä rajaseutua. Samankaltainen asetelma rikkaan pohjoisen ja köyhän etelän välillä toistuu Pohjois-Afrikan ja Euroopan rajapinnalla Gibraltarin salmessa, ja tämä kannattaa pitää mielessä kun valitsemme vihannestiskil-tä Espanjassa kasvatettuja tomaatteja. Rajat ovat myös seksuaalisen kaupan harmaata aluetta; tästä marokko-laissyntyinen, Pariisissa asuva kirjailija Tahar Ben Jelloun antaa romaanissaan *Lähtö* (2006/2007) varsin monisyisen ja armottoman kuvan: nuori marokkolainen lakitieteen opiskelija myy itsensä varakkaalle espanjalaiselle taide-kauppiaalle ja hintana on pääsy Espanjaan ja vapauteen. Varsin tuore Fatih Akimin elokuva *Auf der anderen Seite/ Taivaan reunalla* (2007) jatkaa näiden maantieteellisten, kulttuuristen, poliittisten, taloudellisten ja seksuaalisten rajojen kartoitusta idän ja lännen välillä. Katsoja joutuu miettimään, mikä elokuvassa on pervompaa: kahden naisen välinen kulttuurirajat ylittävä rakkaus vai prostituutioon perustuva hegemonisen maskuliinisuuden ylivalta?

SQS
02/08

67

Pervo/
peruutus/
peili: raportit

Hekanaho,
Juvonen,
Savolainen,
Vänskä

KIRJALLISUUS

Dickinson, Peter 1999 *Here is Queer. Nationalisms, Sexualities, and the Literatures of Canada*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.

Halberstam, Judith 2000: Queer Theory. Teoksessa Bonnie Zimmerman (Ed.): *Lesbian Histories and Cultures: An Encyclopedia*. Volume I. Garland Publishing, Inc. : New York and London, 629-632.

Hekanaho, Pia Livia 2008. F1-Garon kesähäät Öjassa. Leea Klemola, Kokkolan ooppera ja Figaron häiden pervoutusoperaatio. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 1, 34-51.

Juvonen, Tuula 2002: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Homoseksuaalisuuden rakentuminen sotienjälkeisessä Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Kekki, Lasse 2003: *From Gay to Queer. Gay Male Identity in Selected Fiction by David Leavitt and in Tony Kushner's Play Angels in America I-II*. Bern: Peter Lang.

Kekki, Lasse 2006: Pervon puolustus. *Kulttuurintutkimus* 23: 3, 318.

Ross, Marlon B. 2005: Beyond the Closet as Raceless Paradigm. Teoksessa E. Patrick Johnson ja Mae G. Henderson (Eds.): *Black Queer Studies*. Durham & London: Duke University Press, 1611

Sedgwick, Eve Kosofsky 1990: *Epistemology of the Closet*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Sedgwick, Eve Kosofsky 1997: Paranoid Reading and Reparatory Reading; or, You're so Paranoid, You Probably Think This Introduction is about You. Teoksessa *Novel Gazing: Queer Readings in Fiction*. Durham & London: Duke University Press, 1-40.

Vänskä, Annamari 2006: *Vikuroivia vilkaisuja. Ruumis, sukupuoli, seksuaalisuus ja visuaalisen kulttuurin tutkimus*. Taidehistoriallisia tutkimuksia 35. Helsinki: Taidehistorian seura.

Vänskä, Annamari 2007: Bespectacular and over the top. On the genealogy of lesbian camp. *SQS - Journal of Queer-Studies in Finland*. Special issue "Queer Eurovision!" 2/2007, 66-80.

SQS
02/08

68

Pervo/
peruutus/
peili: raportit

Hekanaho,
Juvonen,
Savolainen,
Vänskä